

Hoe het grote geld Rotterdam verandert

Het vastgoedimperium van de stichting
Droom en Daad dijt steeds verder uit

WEEKEND 3-7

FILANTROPIE

Ex-directeur Wim Pijbes van het Rijksmuseum shopt vastgoed in Rotterdam voor het grote vermogensfonds Droom en Daad

PAGINA 3-7

ONDERZOEK

Door **Lucette ter Borg** en **Sandra Smets**

Fotografie **Walter Herfst**

De voormalige veevoederfabriek **Provimi** in Rotterdam wordt aangekocht door vermogensfonds Droom en Daad.

Hoe het grote geld Rotterdam verandert

De stichting Droom en Daad, geleid door ex-Rijksmuseumdirecteur Wim Pijbes, opent in Rotterdam de ene na de andere culturele hotspot. De gemeente is er blij mee. *NRC* onderzoekt welke prijs de stad betaalt.

W

Wat is leuker dan in een bootje stappen, door de havens van Rotterdam varen, wijzen en zeggen: dat is van mij, en dat, en dat ook? Wim Pijbes, directeur van de filantropische stichting Droom en Daad ziet voor zich hoe hij binnenkort met zijn gasten langs het door hem aangekochte Rotterdamse vastgoed vaart, „net zoals Tate doet in Londen”. „Op Katendrecht hebben we Fenix, Santos, Provimi bijna. Verderop opent in oktober het Veerhuis.”

‘We’, dat is het particuliere vermogensfonds Droom en Daad, gefinancierd door de van oorsprong Rotterdamse familie Van der Vorm. Die familie – vanuit Monaco geleid door Martijn van der Vorm – is een van de rijkste van Nederland en staat aan het hoofd van de HAL Holding, een beursgenoteerd bedrijf met een beurswaarde van bijna 11,5 miljard euro in 2024. Ex-Rijksmuseumdirecteur Pijbes koopt voor Droom en Daad op grote schaal vastgoed aan en verbouwt dat tot culturele hotspots.

Zo opende half mei in Rotterdam het Fenix Kunstmuseum voor Migratie en vorige maand het Parkpaviljoen, een „ontmoetingsplaats voor rust en inspiratie”. En de stichting opent dit jaar in Rotterdam nóg drie culturele instellingen: het Veerhuis, het Tramhuis en pakhuis Santos met daarin het Nederlands Fotomuseum. De koop van de Provimi-fabriek op Ka-

tendrecht, een wijk in Rotterdam-Zuid, kan volgens Pijbes elk ogenblik zijn beslag krijgen. Daar komt een ‘Danshuis’ met jaarlijks zestigduizend beoogde bezoekers.

NRC brengt de activiteiten van Droom en Daad op het gebied van kunst en cultuur, vastgoed en politiek voor het eerst in kaart. Met het particuliere miljoenenfonds hebben Van der Vorm en Pijbes in Rotterdam als *venture philanthropists* een intransparant monopolie verworven, met – zo zal blijken – ooknadelige maatschappelijke gevolgen.

Vloeibaar aardgas

Wim Pijbes leidde het Rijksmuseum Amsterdam van 2008 tot 2016 door een woelige verbouwing. Enige tijd na zijn vertrek krijgt hij een telefoontje van Martijn van der Vorm: of hij koffie wil drinken. Van der Vorm zoekt een directeur voor de net opgerichte stichting Droom en Daad. Ze kennen elkaar al langer, Pijbes is sinds 2013 commissaris bij Broadview Holding, een dochterbedrijf van HAL dat is gespecialiseerd in vloeibaar aardgas en materiaaltechnologie.

In januari 2017 gaat Pijbes aan de slag. „Ik

ONDERZOEK

OVER DIT ARTIKEL

Voor dit onderzoek naar activiteiten van het vermogensfonds Droom en Daad sprak en correspon-deerde NRC met vijf-tig experts op het gebied van vast-goed, cultural governance, met fis-calisten, politici, ma-kers, vertegenwoor-digers van kerkge-meenschappen en culturele instellin-gen.

Daarnaast door-zocht de krant koop-en erfpachttaktes in het Kadaster, bin-nen- en buitenland-se jaarrekeningen, gemeenteraadsver-slagen, statuten uit Nederlandse en bui-tenlandse Kamers van Koophandel en documenten in het Rotterdamse Stads-archief.

Directeur Wim Pij-bes van Droom en Daad heeft het aan-bod van NRC om het artikel voor publica-tie te lezen, afgesla-gen, hij wilde alleen op letterlijke citaten reageren. Die heeft hij geaccordeerd. Martijn van der Vorm (1958) is meermaalen tevergeefs om een interview gevraagd.

FOTO HEDAYATULLAH AMID

De Droom en Daadpanden **Muziekwerf** (midden) en het **Fenix Kunstmuseum voor Migratie** (onder). Boven: de plek van het **Tramhuis** (el-ders in renovatie).

VERVOLG VAN PAGINA 3

begon met een rondje langs honderd culturele instellingen”, vertelt hij half mei in zijn kantoor aan de Parkstraat in Rotterdam. „Ik hoorde de losse ideeën, noden en wensen aan en vroeg: ‘En wat zou je doen als je een miljoen kreeg?’” De antwoorden, zegt hij, waren „ontnuchtere-rend”. „Gaten dichtten. Niemand kwam met plannen voor iets groots, iets goeds.”

Dat ‘grote’ en ‘goede’ realiseert Droom en Daad sindsdien zelf. Dat kan dankzij de diepe zakken van de stichting. Hoe diep die zijn, wil Pijbes niet zeggen. „Ons vermogen komt van de Mare Foundation in Luxemburg. Daar is niets schimmigs aan.” Maar gevraagd naar do-cumenten, zegt hij: „Dat gaat je geen bal aan.”

Luxemburg is een van de landen waar de fa-milie Van der Vorm al decennia de in Nederland vergaarde miljoenenwinsten buiten het zicht van de Belastingdienst onderbrengt in brieven-busfirma's – zoals de Mare Foundation. NRC ontdekte in 2023 dat een deel van de wegge-sluside winsten via de Mare Foundation terug-vloeit naar Droom en Daad.

De Mare Foundation heeft een Nederlandse ANBI-status, waardoor giften eraan aftrekbaar zijn van de belasting. Volgens de jaarrekenin-gen ontvangt Mare honderden miljoenen van „een verbonden partij”. Dat is de familie Van der Vorm. De stichting heeft maar één doel, blijkt uit de statuten in de Luxemburgse Kamer van Koophandel: het financieren van Droom en Daad en De Verre Bergen (het tweede in Rot-terdam actieve vermogensfonds van Van der Vorm). Externe aanvragen worden niet in be-handeling genomen. Sinds de oprichting van Droom en Daad is circa 450 miljoen euro van-uit Luxemburg overgemaakt naar de twee fi-lantropische fondsen in Rotterdam.

Ook Droom en Daad heeft een ANBI-status, en is daarom verplicht openheid te geven over inkomsten en activiteiten. Maar omdat het een vermogensfonds is, hoeft het geen balans te publiceren. Uit het enige jaarstuk dat Droom en Daad publiceert – over 2024 – blijkt niet hoe-veel de stichting precies van Mare ontvangt, hoeveel kapitaal in vastgoed zit, hoeveel wordt belegd. De naam Mare wordt nergens genoemd.

Fluitend op de fiets

De hyperactieve, 63-jarige Pijbes gaat naar ei-gen zeggen elke dag „fluitend op de fiets van en naar zijn werk”. Onderweg komt hij van alles tegen, ook panden in meer of minder deplora-bele staat. Dan borrelen er ideeën op voor nieu-we stichtingen, talenten, ambities.

Inmiddels staan 87 culturele instellingen op de lijst van door Droom en Daad gesteunde ini-tiatieven. Sommige, zoals kunstinstituut Melly of het International Filmfestival Rotterdam (IF-FR), krijgen meerjarige financiële steun. Over de omvang daarvan wil Pijbes niets zeggen. Wel publiceert Droom en Daad op één A4'tje een algemeen bedrag aan donaties aan culture-le instellingen: in 2024 was dat ruim 26 mil-joen, in 2023 bijna 50 miljoen euro. Ter verge-lijking: de gemeente Rotterdam geeft jaarlijks circa 92 miljoen uit aan cultuur.

Aan sommige donaties zijn voorwaarden verbonden, zoals aan een gift van 80 miljoen euro in 2024 aan Museum Boijmans Van Beu-ningen. Bij een bouwvertraging van een jaar geeft Droom en Daad geen 80 maar 70 miljoen – blijkt uit een brief van Martijn van der Vorm in 2024 aan het Rotterdamse college en de mu-seumdirectie. „Tuurlijk”, zegt Pijbes desge-vraagd. „Ik wil wel druk op de ketel houden.”

Veel begunstigten die NRC spreekt, vinden het fantastisch dat Droom en Daad doet. Het Nederlands Fotomuseum kreeg in 2023 38 mil-joen euro. Directeur Birgit Donker (onlangs op non-actief gesteld na meldingen tegen haar) zegt in april tegen NRC: „Er is geen inhoudelij-ke bemoeienis [van Droom en Daad] en hun

Vijf stichtingen

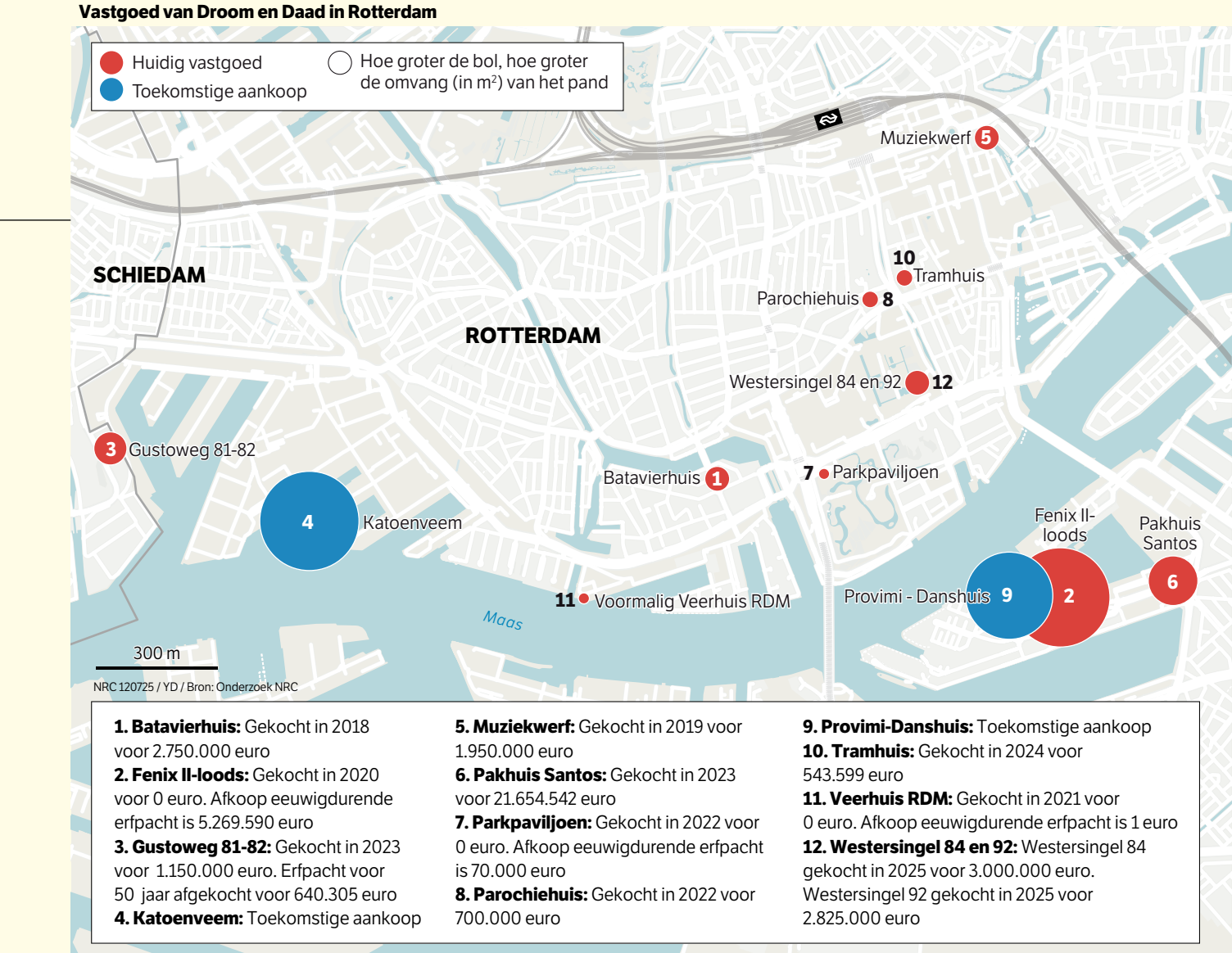
Directeur Wim Pijbes van ver-mogensfonds Droom en Daad richtte de afgelopen zes jaar in Rotterdam vijf dochterstich-tingen op: het Batavierhuis, Fenix, Muziekwerf, Veerhuis en Tramhuis. Alle zijn geves-tigd in panden van Droom en Daad.

De stichtingen lijken onafhanke-lijk, maar zijn het niet. Ze worden gefinancierd én bestuurd door Pijbes – zo blijkt uit statuten en jaarrekeningen in het Handelsre-gister. Ellen van der Windt, hoofd Algemene Zaken bij Droom en Daad, staat Pijbes in bijna alle besturen bij. Bij het Fenix Muse-um is ze zowel bestuurslid als za-kelijk directeur. Bij het Batavier-huis vormt Anne Kremers, direc-teur Fenix Museum en voormalig projectmedewerker van Droom en Daad, met Pijbes het bestuur.

De zogenoemde Governance Code Cultuur schrijft sinds 2019 alle gesubsidieerde instellingen voor dat geld, bestuur en toe-zicht gescheiden blijven in een transparante bedrijfsvoering. Droom en Daad is niet verplicht zich aan de code te houden, en doet dat ook niet. Desgevraagd zegt Pijbes: „Ons geld zit in die dochterstichtingen en in de ge-bouwen waar ze zitten. Dus het ergste wat er kan gebeuren is dat er straks een eigenwijs be-stuur komt dat én geld van Droom en Daad heeft, én in een gebouw zit van Droom en Daad. Als zo'n bestuur een andere af-slag neemt – nou, dat wil je niet.” Bovendien is de code volgens Pijbes niet op alle stichtingen van toepassing omdat ze nog niet allemaal operationeel zijn.

De vijf stichtingen hebben een ANBI-status, waardoor giften er-aan aftrekbaar zijn. Om die sta-tus te verkrijgen moeten stichtin-gen transparant zijn en jaarreke-ningen deponeren. Dat doen de vijf stichtingen niet, en Droom en Daad evenmin.

Wim Pijbes
FOTO BART HOOGVELD

vertrouwen in onze aanpak is ongekend groot.” Rob Riemen, directeur van het eveneens be-gunstigde Nexus Instituut: „Droom en Daad is een van de weinige culturele fondsen die de geest van de Nederlandse Republiek overeind houdt, en zich gelukkig niet heeft laten vergifti-gen door de benepen geest van bureaucratise-ring en politisering waar het gros van fondsen en instituties last van hebben.”

Bij cultuursubsidies vanuit overheden zijn er procedures, codes (onafhankelijk bestuur, *fair pay*, diversiteit & inclusie) en onafhankelij-ke beoordelingscommissies. Bij Droom en Daad zijn de donaties ingegeven door de smaak, het oordeel en de persoonlijke voorkeuren van Wim Pijbes. Parken, design, muziek, dans, the-ater, film, beeldende kunst, literatuur, tuinen en architectuur: op al deze gebieden heeft hij expertise, vertelt Pijbes. Hij werkt niet met ad-visedors of commissies. Heel soms belt hij ie-mand voor ruggespraak.

Gedicht van Aboutaleb

Hoewel volgens de statuten van Droom en Daad alleen Rotterdamse cultuurmakers in aanmerking komen voor ondersteuning, staat er één Amsterdamse kunstenaar op de lijst van personen of instellingen die steun krijgen van Droom en Daad: Tinkebell. Zij krijgt geld voor sociaal-maatschappelijk onderzoek in Colom-bia. Pijbes: „Soms moet je iets gek doen.”

Ahmed Aboutaleb, van 2009 tot oktober 2024 burgemeester van Rotterdam, staat niet op de donatielijst. Toch wordt hij in 2023 op uitnodiging van Pijbes gastredacteur van een dichtbundel, namens een dochterstichting van Droom en Daad, het Veerhuis. De bundel, *Zomer*, bevat naast commentaren van de burge-meester ook een gedicht van hem: „Laten we een wandeling maken in het park / we hoeven niks te zeggen / de stilte is genoeg / om elkaar te verstaan” – luidt de eerste strofe.

Volgens Pijbes treedt hier geen belangenver-strengeling op. „Ik vind het helemaal prima dat de burgemeester van deze stad, die toevallig een heel goede dichter is, zo'n bundel samenstelt. Ik laat ook weleens een bewindspersoon een ope-ning doen. Die staat dan ook in de spotlights.”

Aboutaleb spreekt door de jaren heen lov-end over de activiteiten van Van der Vorm. In 2018 meldt hij de gemeenteraad „trots” te zijn op de Rotterdamse traditie van filantropie:

„Stichting Droom en Daad heeft als doel de stad Rotterdam nog mooier en beter te maken.”

In 2020 ontdekt het Rotterdamse journalis-tieke onderzoeksplatform *Vers Beton* dat op het stadhuis een ‘stuurgroep filantropie’ bestaat, waarin de twee directeuren van Van der Vorms vermogensfondsen – De Verre Bergen en Droom en Daad – deals sluiten voordat de ge-meenteraad er zijn zegje over kan doen. Vol-gens *Vers Beton*, „koopt” Van der Vorm zo macht in het stadhuis.

Een ‘belevinarium’

Een voorbeeld van zo'n deal is de aankoop in 2020 van de Fenix II-loods, het huidige Fenix Museum. Al in 2018 maakt Pijbes de aankoop bekend in het televisieprogramma *De Wereld Draait Door*. Er komt iets tussen een museum en een ervaringsplek in, vertelt hij: een „bele-vinarium”. „De gemeenteraad moet er toch nog over stemmen?”, vraagt presentator Mat-thijs van Nieuwkerk. „Klopt”, zegt Pijbes, „maar het college van B en W heeft de aankoop vorige week al goedgekeurd.”

In de stuurgroep filantropie zitten hoge ambtenaren, geen gemeenteraadsleden. Raadslid Ruud van der Velden, voorheen frac-tievoorzitter Partij voor de Dieren en nu onaf-hankelijk, stelt er geregeld vragen over in de gemeenteraad: waarom bestaan er geen ‘beslis-nota's’ – nota's met alle transacties tussen ge-meente en aankopende partij – over verkopen aan Droom en Daad? Waarom ontbreekt finan-ciële transparantie? Waarom is de zogenoemde Wet Bibob niet toegepast? Die Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur, aangenomen in 2003, vereist dat de herkomst van gelden bij vastgoedtransacties wordt onderzocht.

Weet Aboutaleb wat de herkomst is van het geld van Van der Vorm, vraagt Van der Velden in juli 2023 in de gemeenteraad. „Nee”, ant-woorde de burgemeester. „Dat weet ik niet en hoef ik ook niet te weten.”

Op herhaalde vragen van NRC aan Aboutaleb over zijn banden met Droom en Daad, komt geen antwoord. De huidige burgemeester Car-la Schouten wil evenmin met NRC spreken, maar beantwoordt schriftelijk vragen via haar woordvoerder. Over haar visie op filantropie, schrijft Schouten: „De gemeente Rotterdam is blij met en dankbaar voor alle filantropische

initiatieven in de stad. Dat zijn er vele, waaron-der die van stichting Droom en Daad.”

De stuurgroep filantropie is nog steeds ac-tief. Axel Dees, woordvoerder van het college van Rotterdam, schrijft dat het „gebruikelijk” is om met de directieleden van de twee ver-mogensfondsen „op verschillende momenten en op verschillende niveaus te spreken”. Dat ge-beurt, aldus Dees, „bij alle partijen die projec-ten of initiatieven hebben in de stad”.

Maar voor andere partijen, zo blijkt, is het veel lastiger om toegang te krijgen tot het stadhuis.

Ratten en schimmel

„Stenen”, antwoordt Pijbes, als Harry-Jan Bus hem vraagt waar zijn interesses liggen. Bus, di-recteur van Theater Walhalla, vertelt het ge-sprek na in zijn kantoor op Katendrecht. Pijbes is net aangesteld bij Droom en Daad, en Bus leidt hem rond door de wijk. Ze kijken met na-me naar de Fenix II-loods, waar dan de Fenix Food Factory zit, een populaire culinaire hub.

Met het aankopen van ‘stenen’ begint Pijbes in 2018, een jaar nadat hij is aangetreden als di-recteur van Droom en Daad. Uit koop- en erfpachttaktes die NRC opvraagt bij het Kadaster, blijkt dat hij in ruim zeven jaar voor meer dan 40,5 miljoen euro vastgoed koopt in Rotterdam en één keer in Schiedam. Dat bedrag is exclu-sief de tientallen, zo niet honderden miljoenen aan renovatiekosten. Inmiddels zijn elf, vaak reusachtige panden in bezit van Droom en Daad, waaronder rijks- en gemeentelijke mo-numenten. Drie andere gebouwen staan op de nominatie om aangekocht te worden, de Provi-mi-fabriek op Katendrecht voorop.

Een deel van het vastgoed is gemeentelijk bezit, zoals de Fenix II-loods, het Parkpaviljoen en het Veerhuis. Droom en Daad betaalt voor alle drie de panden 0 euro. Ook de eeuwigdu-rende erfpacht koopt de stichting af. Voor het Veerhuis (430 m²) bedraagt die 1 euro, voor het Parkpaviljoen (240 m²) zeventigduizend euro, en bij de in redelijke staat verkerende Fenix II-loods (17.000 m²) 5,2 miljoen euro. De ver-koopprijs van het eveneens gemeentelijke, zwaar verwaarloosde en kolossale Katoenveem in het westelijk havengebied is nog onbekend. Het pand staat al wel op de website van Droom

LEES VERDER OP PAGINA 6

Het gerenoveerde **Parkpaviljoen** in het Park in de buurt van de Euromast werd in juni heropend.

———— VERVOLG VAN PAGINA 5

en Daad als bezit.

De meeste van de gemeentelijke panden zijn niet in goede staat. „Bij Droom en Daad”, zegt Pijbes, „hebben we een abonnement op incourante, soms in heel slechte staat verkerende panden. Die strijd gaan we aan. Want Wim weet wat-ie wil. Als je de middelen hebt, dan kan dat. Dus ik denk: waarom niet?”

Het Veerhuis bijvoorbeeld, zit vol ratten en schimmel. Het pand - schrijft Aboutaleb in 2021 in een brief aan de gemeenteraad - staat nog net niet op „totale instorting”. Pijbes wil er een schrijvershuis vestigen, waar schrijvers en dichters in alle rust kunnen werken. Op de begane grond komt horeca. Pijbes’ initiatief „komt als geroepen”, aldus Aboutaleb in zijn brief.

De Kadernota Vastgoed van de gemeente uit 2024 schrijft voor dat gemeentelijke panden in principe openbaar verkocht moeten worden. „Ik tender niet. Nooit”, zegt Pijbes. „Ik bel en zeg: ‘noem je prijs.’” „Snelheid”, benadrukt hij,

„is onze kracht.” Volgens woordvoerder Dees van de gemeente is tenderen niet verplicht „als de afdeling vastgoed, de wethouder, of het college van B en W hiervoor toestemming geeft”. En dat gebeurt steeds bij Droom en Daad. Taxatierapporten wil de gemeente niet overleggen, omdat - zo stelt een woordvoerder van wethouder Chantal Zeegers van Klimaat, Bouwen en Wonen - „de taxatie concurrentiegevoelige informatie bevat”.

Muziekles aan kinderen

Lage verkoopsommen en lage erfpachtprijzen zijn nadelig voor de gemeente - er vloeit minder overdrachtsbelasting naar de kas.

Ook van kerkgenootschappen koopt Droom en Daad panden aan voor schappelijke prijzen. De Doopsgezinde Gemeente vindt het zo sympathiek dat Droom en Daad in hun kerkgebouw muziekles wil geven aan kinderen, dat ze niet kiezen voor een marktconforme prijs. Ze verkopen de kerk plus pastorie, monumentaal orgel en toebehoren aan Droom en Daad voor 1.950.000 euro.

Voor die kerk heeft Pijbes een bestemming. Maar niet voor het parochiehuis van de Oud-Katholieke Paradijkerk aan de Nieuwe Binnenweg. Op 28 december 2022 koopt hij dit pand voor 700.000 euro - ruim onder de WOZ-waarde die na de jaarwisseling op 932.000 euro ligt.

De aankoop ging snel, vertelt Pijbes. „Ik werd vlak voor Kerst gebeld door Minke Weeda, directeur van het naastgelegen poppodium Rotown. ‘Wim’, zegt ze, ‘de kerk wil het pand naast ons verkopen. Maar de projectontwikkelaar is afgehaakt. Wij zijn als de dood dat er woningen in komen. Dan is het einde oefening met onze nachtvergunning. Kun jij iets doen?’” Pijbes: „Ik ga met de kerk in gesprek en een week daarna kopen wij het pand. Niet dat we daar direct een bestemming voor hadden, behalve dan Rotown te beschermen voor mogelijke claims.”

Met zijn schijnbaar ongelimiteerde geldbronnen bouwt Droom en Daad landmarks in de stad en behoedt het panden - zoals het Veerhuis - voor totaal verval. De keerzijde is dat uitgewerkte voorstellen van anderen - gevestigde culturele instellingen of burgers - afketsen.

Een voorbeeld is de Fenix II-loods. In 2012 komt een groep Rotterdammers en cultuurma-

kers, verenigd onder de naam ‘Dutch Montmartre’, met een plan voor „een dynamisch museum” in de loods. Op het dak komen tweehonderd woningen - een eis van de gemeente. In 2016 ontwikkelt een consortium van ondernemers van de Fenix Food Factory een vergelijkbaar plan - ook met het verplichte aantal huurwoningen op het dak. Investeerdereerden gevonden, architectenbureau MVRDV tekent voor het ontwerp. Er volgen gesprekken met de gemeente. Die reageert enthousiast, zeggen de ondernemers. In 2017 stuurt het consortium het plan naar het stadhuis.

Dan blijft het stil. Een van de ondernemers, die anoniem wil blijven: „Wij kregen uiteindelijk een telefoontje van de gemeente: ons plan was kwijtgeraakt in de postkamer.”

Glimmend uitzichtpunt

Ook Dutch Montmartre vangt bot. Daarom stuurt de groep op de openingsdag van het Fenix Museum, 15 mei dit jaar, een brief aan college, gemeenteraad, Droom en Daad en ambtenaren. „Terwijl wij [met ons voorstel] destijds geen doorgang kregen, kreeg Droom en Daad - zonder openbare aanbesteding of transparant participatieproces - wel toegang [...] tot substantiële gemeentelijke samenwerking”, schrijft de groep. „Volgens welke criteria wordt bepaald wie wel of geen toegang krijgt tot publieke ruimte en erfgoed?”

Het cluster stadsontwikkeling van de gemeente stelt in een reactie dat de verkoop van de Fenix II-loods „democratisch” is gegaan. Maar stukken waaruit de afwikkeling met andere gegadigden blijkt, wil stadsontwikkeling niet overleggen.

De loods gaat in 2018 - dan nog officieus - naar Droom en Daad. De gemeentelijke eis van woningen is geschrapt. In plaats daarvan komt op het dak een glimmend uitzichtpunt: de ‘Tornado’.

Behalve woningen, stranden ook culturele initiatieven. Museum Rotterdam bijvoorbeeld, is sinds 2020 nagenoeg dakloos. In opdracht van de gemeente doen verkennerstwee jaar onderzoek naar de ideale vestigingsplaats van een vernieuwd stadsmuseum. Zij wijzen in 2022 veevoederfabriek Provimi op Katendrecht als „voorkeurslocatie” aan.

Maar Provimi gaat naar Droom en Daad. Er

komt een ‘Danshuis’. Het ontwerp, van hetzelfde architectenbureau als het Fenix Museum, is al klaar. Pijbes in 2023 tegen *de Volkskrant*: „Je hebt minstens 50 miljoen euro nodig om daar iets te kunnen neerzetten. Laat anderen maar komen met hun plannen. Wij hebben de financiering al rond.”

Designwarenhuis

Museum Rotterdam kijkt ook naar koffiepakhuis Santos als vestigingslocatie, een rijksmonument van circa negenduizend vierkante meter. Toenmalig directeur Paul van de Laar, bijzonder hoogleraar stadsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, werkt een businesscase uit met een creatief ondernemer en een particulier investeerder. „Vanuit de gemeente kreeg ik nul samenwerking”, zegt Van de Laar. „Die liet het aan de markt. Als culturele instelling maak je dan geen enkele kans.”

De gemeente verkoopt Santos in 2021 aan de Hamburgse projectontwikkelaar Alexander Garbe voor een kleine 870.000 euro. Garbe wil er een designwarenhuis vestigen. „Ridicueel”, noemt Van de Laar de verkoopprijs: die was voor Museum Rotterdam ook een optie geweest.

Volgens een woordvoerder van stadsontwikkeling drukte de noodzakelijke investering van „vele miljoenen” de waarde van het pand. Er bestond „een renovatieopgave voor de buitenkant” en het was binnen „niet geschikt” voor het beoogd gebruik: een designwarenhuis. Tegelijk schrijft ze: „[Santos] was gezien de leeftijd (bouwjaar 1903) in relatief goede staat met een aantal aandachtspunten.”

Toch komt er geen warenhuis. Twee jaar later verkoopt Garbe Santos namelijk voor 21,6 miljoen euro door aan het Nederlands Fotomuseum: bijna 20,8 miljoen euro meer dan in 2021. Directeur Birgit Donker zet haar naam op 3 augustus 2023 onder de koopakte en tekent dezelfde dag een akte waarin ze het grondeigendom aan Droom en Daad „verkoopt” voor 21,6 miljoen. De prijs voor het grondeigendom wordt verrekend met een schenking van 38 miljoen van Droom en Daad aan het museum.

Pijbes zegt desgevraagd „niets” te weten van de lage aankoopprijs uit 2021. De akte uit 2021 heeft hij „niet” gezien. Donker stelt in verschillende media dat het museum eigenaar is van Santos. Pijbes: „Ik weet niet hoe dat juridisch heet, maar beschouw ons als bruikleengever.” Als het museum ooit vertrekt, valt het pand automatisch toe aan Droom en Daad.

Het Fotomuseum neemt - zo staat in de koopakte - het complete bouwplan van Garbe over, inclusief goudgeel gestulpt dak. De oudbouw wordt ‘opgetopt’ met drie nieuwe verdiepingen voor horeca en zestien short-stay appartementen.

Door overname van Garbe’s complete ontwerp komen ook die appartementen - luxe studio’s van maximaal 25 vierkante meter - met vergulde kranen en wc-rolhouders - onder beheer van het Fotomuseum. Het museum verhuurt niet tegen een cultureel tarief, maar wordt, via een intermediair, commercieel verhuurder. De opbrengsten vloeien, zo bevestigt Donker schriftelijk, naar het Fotomuseum: „Sinds eind vorig jaar wordt hier al gelogeerd en genereren wij extra inkomsten als huur van de short stay-exploitant.”

De appartementen zijn voor 107 tot 269 euro per nacht te boeken, via sites als Booking en Airbnb. Gasten laten recensies achter die soms niet mals zijn. Er is niemand in het pand bereikbaar in geval van calamiteiten, gasten klagen over bouwherrie en „dode dieren” op het gezamenlijke balkon.

Filantrokapitalisten

In zijn boek *Winners Take All* (2018) beschrijft politiek analist Anand Giridharadas hoe wereldwijd ‘filantrokapitalisten’ culturele en maatschappelijke projecten financieren, liefst

in eigen initiatieven met een belastingtechnisch gunstig verdienmodel. Vastgoed en kunst onderbrengen in een stichting is zo’n verdienmodel.

In een vertrouwelijk rapport uit 2017, in handen van *NRC*, schrijven Pijbes en de directeur van het fonds De Verre Bergen aan de gemeente: „Rotterdam kan de eerste stad van Europa zijn die 21ste-eeuwse filantropie omarmt. En dat op een schaal die veel verder strekt dan losse gebouwen of projecten.”

Gevraagd naar wat hij bedoelt met „21ste-eeuwse filantropie”, antwoordt Pijbes: „*Venture philanthropy*”. In deze uit het durfkapitalisme ontstane vorm van filantropie worden goede doelen gesteund die op lange termijn rendement opleveren. Anders dan vroegere filantropen houdt de *venture*-filantroop altijd de regie.

Burgemeester Aboutaleb omarmde de 21ste-eeuwse filantrokapitalisten. Ook bouwweethouder Zeegers is enthousiast. In 2024 wordt bekend dat Droom en Daad ook de openbare ruimte op Katendrecht opknap: een nieuwe fietsenstalling, de ruimte rond het toekomstige Danshuis en het park ernaast. „Het goede nieuws”, zegt Zeegers tegen het *AD*: „Dit alles kost de gemeente geen euro.”

In de door VVD en Leefbaar Rotterdam gedomineerde gemeenteraad overheerst blijdschap over de giften van Droom en Daad. Alleen Ruud van der Velden van de PvdD en, vanaf 2023, Theo Coskun zijn kritisch. Coskun is fractievoorzitter van de eveneens kleine SP. In mei 2024 vraagt hij in een raadsvergadering of cultuurwethouder Said Kasmi (D66) wel de werkelijke wethouder van Cultuur is. Of is dat Wim Pijbes?

Beeldend kunstenaar Anne Wenzel: „Voor de gemeente heeft cultuur geen urgentie, dat zie je aan hun gebrekkige visie.” Hoogleraar Van de Laar: „Gelukkig vullen de filantropische fondsen van Van der Vorm het gat op dat de gemeente bewust heeft laten ontstaan. Het bestuurlijk onvermogen van deze stad op cultureel gebied is zeer zorgwekkend.”

Op zijn werkkamer in het stadhuis werpt wethouder Kasmi de kritiek verre van zich. „Willen we als overheid alles financieren?”, zegt hij. „Nee, want dat kunnen we niet.” „Ik zie echt geen probleem in filantropen die stellen: ‘Wij willen wel iets terugdoen voor de samenleving’. Waarom moet alles met subsidie gaan in de cultuursector?”

In de raad vinden Leefbaar Rotterdam en VVD de donaties van Van der Vorm zo prachtig, dat ze afgelopen oktober zoeken naar een ‘blijvend bedankje’. Het voorstel: doop Museum Boijmans Van Beuningen om tot Museum Boijmans Van Beuningen Van der Vorm.

Kasmi belooft het voor te leggen aan Van der Vorm en Pijbes. Een half jaar later zegt hij zich dat „niet” te herinneren. „Ik weet bijna zeker dat Van der Vorm niet zit te wachten op zijn naam aan de gevel van het museum.” Burgemeester Aboutaleb, zegt hij, heeft namens het college een bedankbrief aan Van der Vorm gestuurd. Kasmi heeft zelf ook nog een „bedankappje” gestuurd.

„Het gaat de familie niet om henzelf”, benadrukt Kasmi. „Wat voor goeds kunnen we doen voor Rotterdam?” vragen ze me. ‘We hebben hier namelijk heel veel geld verdiend.’

De Droom en Daadpanden **Batavierhuis** (boven, voor muzikanten) en **Veerhuis**, vanaf oktober een werkplek voor schrijvers.

‘Ik tender niet. Nooit. Ik bel en ik zeg: noem je prijs. Snelheid is onze kracht’

Wim Pijbes directeur Droom en Daad